
І.М. Ломачинська,
кандидат філософських наук,
докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНИЙ ЗМІСТ ХРИСТІЯНСЬКОГО ДУХОВНОГО ЛІДЕРСТВА

Постать політичного лідера та його комунікативні характеристики є об'єктом низки вітчизняних наукових досліджень, тоді як феномен релігійного лідерства лишається поза науковою увагою. У даній статті проаналізуємо комунікативний зміст духовного лідерства, реалізованого в процесі проповідницької діяльності. Для цього: визначимо комунікативні особливості духовного лідерства, окреслимо суттєві характеристики проповіді як визначального інструменту релігійної комунікативної діяльності, охарактеризуємо основні комунікативні навички, притаманні духовному лідеру в процесі проповідницької діяльності. Базовими джерелами в процесі роботи над темою дослідження стали твори Іоанна Златоуста, Августина Блаженного, С.Булгакова та сучасних християнських дослідників гомілетики.

При дослідженні комунікативного змісту духовного лідерства, передусім, варто відзначити, що духовний лідер – це особистість, яка може здійснювати найбільш суттєвий вплив на послідовників, на їх орієнтації та діяльність. Засоби, які використовує лідер для впливу на членів спільноти, є різноманітними, але особливої ваги набуває ораторське мистецтво, сила слова, адже згідно з євангелічною догматикою, без віри неможлива дія: “Тоді Ісус сказав юдеям, які увірували в Нього: якщо будете перебувати в слові Моєму, то ви істинно будете Моїми учениками; і пізнаєте істину, і істина визволить вас” (Ін. 8:31–32).

Згідно з християнською проповідницькою традицією, що сягає своїми витокami часів раннях іудейських пророків, мистецтвом проповіді може оволодіти лише той, хто має до цього покликання. Святе Письмо свідчить, що покликання проповідника характеризується, передусім, посланництвом – визначеним наказом і дорученням від Бога, ухилення від якого розглядається Біблією як особистий конфлікт людини з Творцем. Зокрема, пророк Ієремія, який ухилився від служіння, виправдовуючись своєю молодістю, отримав відповідний містичний урок: “Але Господь сказав мені: не говори: “Я молодий”; бо до всіх, до кого Я пошлю тебе, підеш, і все, що повеліваю тобі, скажеш” (Ієр. 1:7). Коли Ієремія спробував відхилитися від долі проповідника, то його служіння було відзначено особливою печаттю мучеництва, що призвело до важких серцевих переживань: “Ти вів мене, Господи, – і я захоплений; Ти сильніший за мене – і переміг, і я щодня в осміянні, всякий знущається з мене. Бо тільки почну говорити я, – кричу про насильство, волаю про розорення, тому що слово Господнє обернулося на ганьбу для мене і на повсякденне осміяння. І подумав я: не буду я нагадувати про Нього і більш не говоритиму в ім'я Його; але було в серці моєму, що ніби горить вогонь, який наповнює кістки мої, і я стомився, стримуючи його, і не міг” (Ієр. 20:7–9), тобто прагнення проповідування постає рушійною силою в людській душі, протистояти якій вона майже не в змозі.

Посланництво – це не стільки внутрішній потяг, скільки внутрішній примус проповідувати, присвятивши себе цілком служінню Богу. Про це внутрішнє зобов'язання і почуття обов'язку перед Богом стверджується в апостола Павла: “... горе мені, якщо не благовісткую!” (1 Кор. 9:16), тобто проповідь стає необхідним обов'язком і життєвою потребою.

З найдавніших часів проповідь слугувала потужною зброєю, через яку поширювалось пізнання віри: “Цього спасіння стосувалися шукання і дослідження пророків, які провіщали про визначену благодать... Їм же було відкрито, що не їм самим, а нам служило те, що нині проповідуване вам Духом Святим через благовісників, посланих із неба, у що бажають проникнути ангели” (1 Пет.1:10–11). У цій тезі закладена

основна ідея християнського духовного проповідування: релігійний лідер не проповідує власні ідеї, його завданням є максимально достовірно тлумачення Слова Божого через богонатхненність Святим Духом: “Тільки Дух істини здатний впливати на свідомість людей, формувати волю, освячувати душу, записувати в серці закони Божі, змінювати поведінку людини відповідно до Божого промислу. Адже навіть Ісус Христос був залежним від Святого Духу, який надихав Його в дні Його земного життя. І коли Ісус почав Своє служіння на землі, Він промовив: “Дух Господній на Мені; бо Він помазав Мене благовістувати ницим і послав Мене зціляти спраглих серцем” (Лк. 4:18). Звідси випливає необхідність провладу Божого людини Святим Духом, коли вона стоїть на кафедрі, проповідуючи людям Слово Боже. Сам Святий Дух повинен сповнювати силою кожне її слово, і Святий Дух повинен відкривати назустріч цьому слову серця людей” [4, 174].

Згідно з християнською традицією, успіх проповіді Євангелія залежить, насамперед, не від людини, а від Бога. Зокрема, апостол Павло проголошує: “Ми не змінюємо слова Божого, але проповідуємо шире, як від Бога...” Нижче він виражає свою думку ще конкретніше: “... здатність наша від Бога: Він дав нам можливість бути служителями Нового Заповіту, не букви, але духу; тому що буква вбиває, а дух животворить” (2 Кор. 3:5–6). Коли апостол стверджує: “... ми проповідуємо... від Бога”, він тим самим продовжує традицію пророків Старого Заповіту, які говорили Слово Боже від імені Бога. Тобто проповідь набуває сакрального змісту в тому випадку, коли її легітимність у межах моральної системи суспільства не викликає сумніву.

Зокрема, у перших християн для проповіді існувало інше слово – “логос”, слово у сенсі окремої промови або “проповідь” у загальному значенні проповідницького служіння: “І слово моє, і проповідь моя були не в переконливих словах людської мудрості, а в явленні духу і сили, щоб віра ваша утверджувалася не на мудрості людській, а на силі Божій” (1 Кор. 2:4–5). Керуючись теорією А.Лебедева [9, 37], відзначимо, що мистецтво проповіді (гомілетика) переважно використовувалось дидаскалами, так званими вчителями вільних служінь у діючих християнських спільнотах епохи раннього християнства, тоді як логос переважав у мандрівних апостолів, які використовували проповідь для новонавернених до християнства.

Зокрема, Златоуст підкреслював усю складність підготування якісної проповіді, він відзначав: “Великий труд підготування проповідей, призначених для народу. По-перше, ті, що ними опікується пастир, переважно не хочуть вважати проповідника учителем, а, ставлячи себе вище від учнів, посідають позицію глядачів, присутніх на світських видовищах. І як там народ ділиться – одні пристають до одного, а інші до іншого, – так і тут, розділившись, одні переходять на бік того, інші – на бік цього і слухають проповідників прихильно або неприхильно” [8, 132], тобто за часів Златоуста розрізнялись за своїм служінням вчителі і проповідники, які не вважались вчителями та не мали їх авторитету. Часто проповідники виступали перед негативно налаштованою аудиторією (особливо в часи християнських диспутів), коли від ораторського мистецтва промовця залежала увага аудиторії. За часів Златоуста, коли в суспільстві домінувала антична риторика із своїми кількасот літніми традиціями, християнському проповідництву зі значними складнощами доводилось торувати собі шлях до людських сердець. Зокрема, Златоуст нарікає на перебірливість і критицизм тогочасної слухацької аудиторії: “Якщо комусь із промовців трапиться вплести у свою бесіду щось, що вже використали до нього, то він наражається на більші докори, ніж викрадач чужих грошей. З таким звинуваченням часто стикається навіть той, кого лише підозрюють у цьому, хоча він у нікого нічого не запозичав. Та що казати про чужі праці? Буває не вільно йому весь час користуватись плодами власного духа, бо багато з тих, що звикли слухати не задля науки, а задля розваги, сидять там наче судді трагедії або гри на кіфарі” [8, 132]. Тобто слухацька аудиторія часто сприймала проповідь як розвагу, і Златоуст вказує, що лише той проповідник, який має велику силу духа, зможе примусити слухачів іти за собою. Цього неможливо досягнути інакше, ніж такими двома способами: зневаженням похвал і силою слова. “Якщо той, що зневажає похвали, не проповідує науки “люб'язно і з сілля”, то

втрачає всяку повагу народу і не отримує жодної користі зі своєї великодушності; а якщо, вправний під тим оглядом, стане захоплюватись славою грімких оплесків, то однаково зашкодить і людям, і собі самому, бо, женучись за похвалами, прагнутиме проповідувати радше для того, щоб сподобатись слухачам, ніж для їх користі” [8, 133]. Тобто справжній проповідник не повинен догоджати мінливому натовпу, а маючи в душі віру і силу волі проповідувати істину.

Комунікативні навички духовного лідера є невід’ємною складовою його образу, адже, як вказує М.Марусяк, бувають пастирі-аскети, слухняні церковній владі, але далекі від пастирського уміння спілкуватися з паствою, через що стають для неї важкими, сухими і черствими. Тому, “для успішної боротьби добра зі злом”, священнику потрібно “набувати досвіду проповідництва, перемагати сором’язливість”, “вчити Біблію, святих отців Церкви, богословську літературу”, а також виховувати в собі “непохитність у релігійних переконаннях; паства може прощати пастиреві духовну немічність, однак зраду не прощає ніколи” [10, 47].

Слово “проповідник” у Святому Письмі відноситься до пророка, апостола і пресвітера. На підставі цього можна зробити висновок, що це слово розуміли в значенні не особливого звання, а служіння, властивого відомим у Слові Божому званням священнослужителів.

Слово “проповідник” містить у собі два поняття: учити і нести благу звістку, адже проповідник повинен роз’яснювати основні істини вчення Христа і, водночас, передавати благу звістку про спасіння. В Євангелії від Марка Христос говорить: “проповідуйте Євангеліє” (Мк. 16:15), тобто проповідуйте благу звістку, проповідуйте – благовістуйте, а в Євангелії від Матвія Він говорить про те саме в дещо інших словах: “навчайте всі народи...” (Мф. 28:19–20), тобто проповідник має виступати в ролі вчителя. Як підкреслював С.Булгаков, “до складу пастирського служіння входить церковне служіння. Природно, воно поєднується із священослужінням. Існує фактична нероздільність священослужіння і проповіді. А харизматичний дар тайнодії надає своєму носієві також сили учительства. Проповідь у храмі, з церковного амвона, належить, зазвичай, виконавцю тайнства. Слово пастиря незалежно від свого більшого чи меншого значення, отримує свою вагу від місця його промови, і входить до складу богослужіння” [5, 63].

У (Діян. 21:8) Филип, один із семи дияконів, названий благовісником, що в даному випадку, поза сумнівом, потрібно визнати за особливе звання. В (2 Тим. 4:5) апостол Павло пише Тимофію: “роби діло благовісника, виконуй служіння твоє”. Тут слово “благовісник” може мати значення і звання, і просто служіння. Як звання, це слово означало людину, яка мала особливий дар проповідувати Євангеліє. Те саме можна сказати і про слово “вчитель”, яке набувало значення особливого звання: “І як, за даною нам благодаттю, маємо різні дарування, то, якщо маєш пророцтво, пророкуй за мірою віри; якщо маєш служіння, перебувай у служінні; якщо учитель – у вченні” (Рим. 12:7); “І Він настановив одних апостолами, інших пророками, інших євангелістами, інших пастирями та вчителями, на довершення святих, на діло служіння” (Єф. 4:11–12), тобто проповідника можна справедливо назвати вчителем і благовісником.

Як звання, слово “вчитель” означало проповідника, який мав особливий дар звертатися до віруючих, вчити їх премудрості Божої. Враховуючи те, що дар проповідування є особливою Божою благодаттю, то і надається він лише обраним, тим, хто здатний надихнути послідовників на прагнення до високої мети та повести їх за собою. Зокрема, Августин Блаженний вказував: “По вічній пораді Твоїй посилаєш Ти свого часу на землю дари з небес: одному дається Духом слово мудрості, – це великий світильник для тих, хто насолоджується, як вранішньою зорею, ясним світлом істини – іншому від того самого Духу слово знання. І все це справа одного й того самого Духа, Який виділяє кожному своє, як він захоче...” [2, 353].

Враховуючи той факт, що в християнстві проповідь розглядається як послання Христа до людства, для проповідника важливо усвідомити собі, якою є сутність і природа цього послання. У даному контексті християнська проповідь розглядається як “заклик, що хоче вирвати людину з її нужденного становища і впровадити в перспективу кращої

майбутності. Це послання з'ясовує мету й обітницю чогось кращого серед сірої дійсності. Тому воно є доброю новиною “благовістю”. Людина сама себе не спасе, тому Бог приходиться їй з допомогою, а засобом, що його собі Бог вибрав, є проповідь Божого слова. “Подобалося Богові через глупоту проповіді спасати віруючих” (І. Кор. 1:21), отже проповідувати – це один із засадничих обов'язків священика” [11, 100].

У православній, католицькій і протестантській традиціях немає значних розбіжностей щодо змісту проповіді та її сакрального значення. Головним критиком проповідника є, передусім, Бог, від Якого не можливо приховати нечисті помисли. “Проповідуючи Слово, проповідник повинен бути пройнятий глибокою свідомістю присутності Бога. Якщо ця думка домінує в свідомості проповідника, то цей факт неодмінно позитивно позначиться на всій його особистості. Якщо проповідник глибоко і трепетно відчуває присутність Божу, тоді це відчуття, подібно естафеті, передається і його слухачам. Таким чином, проповідник “перед Богом” є свого роду каталізатором благоговіння – він вводить усю аудиторію в атмосферу Божої присутності” [7, 26].

На натхненну проповідь не здатна людина раціональна, позбавлена щирої віри, адже “проповідь, яка гріє серце і очищає совість, не народжується в холодній атмосфері порожнього інтелектуалізму: вона може народитися тільки в душі людини, яка щиро віддана Богу. Подібно апостолу Іоанну, проповідник має бути якомога ближче до серця Ісуса, і тоді Його велике серце наповнить проповідь якостями, яких інакше не досягнути” [4, 170]. Прагнення до власного духовного очищення проповідника змінює його ставлення до комунікативної аудиторії, і предметом його місії стає не “управління стадом, а керування людьми” [4, 171].

Водночас, справжній проповідник, який має відповідний лідерський потенціал, не повинен догоджати своїй слухацькій аудиторії, яка часто не бажає сприймати критичних оцінок чи жорстких суджень. “Проповідник повинен протистояти тиску з боку слухачів, які в більшості своїй бажають чути приємні, заколисуючі проповіді по сказаному: “Буде час, коли здорового вчення приймати не будуть, але по своїх примхах обиратимуть собі вчителів, які лестили б слуху... Ти будь пильний у всьому...” – радить зв'язку з цим апостол своєму соратнику Тимофію (2 Тим. 4:3–5). Той, хто діє на угоду своїм слухачам, потураючи своєю проповіддю їх витівкам і очікуванням, той не може бути проповідником. Існує лише один цілком надійний засіб позбавлення від страху перед публікою – страх Божий. Священний трепет перед Словом, страх і благоговіння перед Божественною сутністю, примушують забути страх перед людиною” [7, 28].

У протестантських джерелах наводиться так звана біблійна формула для проповідування, заснована на старозавітних джерелах: “І читали із книги, із Закону Божого, виразно, і приєднували тлумачення, і народ розумів прочитане” (Неемія 8:8), тобто важливою метою “проповідника є тлумачення. Він бере слова Святого Письма і представляє їх живими і повними значення для тих, хто слухає. Проповідник – це дріт і лінза, за допомогою яких можна ясніше побачити і почути те, що говорить Біблія. Його справа – почати з Книги і закінчити людьми” [6, 12].

Головне завдання проповідника – схилити слухачів до прийняття певного рішення. Це вимагає особливого напруження волі оратора, яке повинно відчуватися в його промові та передаватися слухачам. Ця воля збирає всі сили душі – думки та почуття, щоб здійснити найбільший вплив на слухачів і заставити прийняти їх бажане для духовного лідера рішення.

В теологічних дослідженнях проповідь визначається як “християнська церковна настанова, що має на меті роз'яснення слухачам вчення Христа” [14, 401], тому живий, чуттєвий виклад стає сутнісною її характеристикою: “Слово священика більше, ніж будь-чие привертає увагу людей. За словами можна визначити внутрішній світ людини: спрямування її думок, стан душі, почуттів. Слова озлобленості свідчать про пристрасність до гордості, осуджування, гнівливості; слова грубі вказують на невихованість, розбещеність. Навпаки, слова чіткі, стримані, виражені, часом з добрим гумором свідчать, що вони породжені дисциплінованим, гострим, мислячим розумом” [10, 50–51].

Якісне донесення інформації до слухачів вимагає від оратора вмiлого володіння не лише лексико-вербальним комплексом, а й відповідними невербальними засобами, про що наголошують теологи різних християнських напрямів: “У висловлення проповіді включається і словесне тлумачення Біблійного одкровення, переданого через динамічне використання голосу проповідника, його погляд, а також постійні дрібні поправки, які робить проповідник, спостерігаючи за реакцією своєї аудиторії – ось що таке жива проповідь” [6, 11].

У вченні про основи проповідницької діяльності релігійними ортодоксами з успіхом використовуються кращі зразки світської (зокрема, античної) риторики, з відповідним ідеологічним забарвленням (хоча, парадокс: у давній християнській церкві античних ораторів і риторів допускали до хрещення лише після їх зречення від своєї ораторської професії). Наведемо кілька основних правил успішної проповіді, що в різній інтерпретації повторюються у посібниках з гомілетики: “а) Лаконічність – великий недолік багатьох проповідників полягає в їх багатослів’ї, адже відома аксіома Святого Письма попереджує: “При багатослів’ї не оминуть гріха” (Прит. 10:19).

б) Ясність – теза для проповіді є своєрідним її фундаментом, адже вся структура майбутньої промови так чи інакше залежить від її головної думки, тому кожне слово цього центрального вислову має бути обдуманим і зваженим.

в) Щирість – є дві найбільші брехні, і вони обидва можуть мати місце при богослужінні – це брехня в молитві, тому що в молитві брешуть не людям, а Богу; і брехня в проповіді, тому що брешуть не лише людям, але перед Богом і від імені Бога.

г) Упевненість і сила – проповіднику нічого турбуватися про успіх проповіді, сказаної з вірою в кожне Боже Слово” [7, 30–31].

Архієпископ Аверкій (Таушев) підкреслює в проповідницькій діяльності, передусім, її суспільний характер, вказуючи, що “в проповіді має бути закладена суспільно-значуща мета, якої прагне досягнути духовний лідер, змусивши слухачів дійти того чи іншого рішення” [3].

Для того, щоб захопити увагу комунікативної аудиторії, духовний лідер в якості проповідника має проповідувати лише ті ідеї, які стали його власними моральними переконаннями, адже формальна проповідь без власного життєвого прикладу позбавлена для оточуючих будь-якого сенсу. Водночас, життя, сповнене турботою про інших, стає найкращою проповіддю, яку тільки може придумати пастор.

Для успішного проповідування духовному лідеру варто мати таку систему духовних якостей: “Проповідник має бути не лише добре підготовленим в учбових закладах, а й постійно прагнути самоосвіти. Йому слід багато читати, причому не тільки книги з богослов’я, а й світську літературу. Природно, він має тримати руку на пульсі теологічної науки, а також інших наук, які безпосереднім чином впливають на життя його пастви” [4, 171]. Ефективне проповідництво можливе лише за умови щоденного навчання та самовдосконалення. Свого часу Іоанн Златоуст відзначав, що навіть той, хто “володіє великою силою слова (а це властиве небагатьом), то і той не є вільний від безнастанної праці. Позаяк сила слова не дається від природи, а набувається через освіту, то хоч би хтось довів її до найвищої досконалості, все ж може втратити, якщо постійним старанням і вправлінням не розвиватиме її далі. Ось чому ті, що мають вищу освіту, повинні працювати більше, ніж менш освічені, бо недбальство обох супроводжується різними наслідками, тим більшими, чим більша відмінність між здібностями одного і другого” [8, 135].

Водночас, як ми вже зазначали, християнське проповідництво, як і священство, можливо не для всіх, а лише для обраних. Адже “людина, яка прагне успішно проповідувати Слово Боже, повинна бути покликаною до цього самим Богом, тобто бути проповідником “милістю Божою”. Ніяка освіта не дає надійної гарантії справжнього успіху в цьому священному служінні. Оратор, навіть вельми красномовний і досвідчений у Святому Письмі, без Божого покликання до цієї праці не володіє необхідними повноваженнями. Самозванець не може бути інструментом у Божих руках. Він може бути професійним проповідником, пастором або священником; може іменувати себе пророком,

богословом, вчителем і навіть апостолом, але одного він не матиме – Божого благословення на служіння проповіддю” [7, 8].

Якщо в протестантизмі проповідницька діяльність є результатом безпосереднього натхнення Святим Духом і можлива як для священиків, так і для мирян, то православна, як і католицька церква вчать про необхідність для храмової літургійної проповіді особливої благодаті, крім тієї, що подається кожному християнину для життя, – благодаті священства.

Окремі протестантські дослідники намагаються вирізнити проповідництво від навчання, вказуючи, що проповідництво – це лише перший крок на шляху ознайомлення слухацької аудиторії з християнськими істинами. (Як ми вже відзначали, власне таке відношення до християнського проповідництва зберігалось в ранньохристиянських общинах). У ситуації духовного лідерства, коли збирається група однодумців, захоплених спільною ідеєю, на зміну проповіді, яка використовується для великої розмаїтої слухацької аудиторії, приходять християнське навчання. Воно проводиться для невеликої групи слухачів – однодумців під керівництвом лідера групи і передбачає відкрите обговорення складних життєвих питань з використанням біблійних текстів. “Хоча на зібраннях групи віруючі постійно звертаються до Біблії, їх мета – не вивчення Священного Письма. Головне інше – “шукати того, що служить мирові і взаємному навчанню” (Рим 14:19). Керівнику домашньої групи не обов'язково бути великим знавцем Біблії або обдарованим оратором. Від нього потрібно лише одне – стати пастирем і полюбити свою паству, членів своєї групи. “Пастир добрий віддає життя своє за овець” (Ін 10:11), тобто головне завдання керівника групи віруючих – допомогти своїм братам і сестрам розв'язати їх духовні проблеми і приступити до служіння” [12, 14].

Коли проповідник звертається до аудиторії, він має пам'ятати, що кожний її член має свій комплекс духовних та емоційних проблем і перебуває на своєму рівні духовної чи емоційної зрілості, а також на певній стадії фізичного й інтелектуального розвитку, тому дуже важливо, щоб проповідник розумів внутрішню природу людини. Якщо він хоче бути переконливим у своєму прагненні донести свої ідеї, він повинен уміти розуміти різні стани людей, їх ідеї, оцінки й інтереси, тобто бути вправним психологом. Як відзначалося, для натовпу властиві полярні оцінки – від захоплення до заперечення, тому емоційний стан проповідника одразу відчувається аудиторією. Свого часу Іоанн Златоуст стверджував, що проповідь не за її змістом, а за тим враженням (іміджем), який має у них проповідник, і “якщо його бесіди не зовсім відповідатимуть думці про нього, то його чекають розмаїті насмішки і нарікання від слухачів”. Перед слухацькою аудиторією досвідченому оратору варто завжди приховувати пригнічений настрій та свої негативні емоції, адже “ніхто навіть не подумає, що випадковий сумний настрій, неспокій, журба, а часто і гнів, затьмарюють розум і не дають змоги чітко та зрозуміло висловити свої думки”. Варто також звернути увагу на ту обставину, що навіть невелика помилка в очах мінливого натовпу може перекреслити всі попередні здобутки, адже “людина уже з природи така, що на заслуги ближнього, численні і великі, може не звертати уваги, а якщо трапиться якийсь гандж, навіть незначний, навіть дуже давній, – одразу визнає його, одразу прив'язується і ніколи не забуває. Ось так якась маленька і незначна слабкість часто зменшує славу багатьох великих мужів” [8, 135].

Крім того, проповідник має не лише добре знати основні відчуття і прагнення людей, а й розуміти ті мотиви, що впливають на їх поведінку. Релігійний лідер в якості керівника конкретної общини має добре знати і розуміти потреби членів своєї спільноти, а його проповідь має бути розрахована на конкретного слухача. “Здатність бачити живий зв'язок між потребами людей і Біблією виховуватиметься мірою знайомства проповідника з життям людей. “Ви – в моєму серці”, – сказав апостол Павло християнам. І служитель Господа, який несе людям Його Слово, повинен багато що знати про людей, розуміти і вникати в їх життя. Чесний і відданий своїй справі пастор, що підтримує зв'язок із своєю паствою, знайде у Святому Письмі слова, які потрібні людям саме в даний момент” [4, 172].

Духовний лідер, який проповідує християнські цінності, має бути в змозі розпізнати ступінь зрілості того або іншого індивідуума. А для цього, природно, і сам проповідник повинен бути зрілою, цілісною особистістю. Зразком такого типу християнського проповідництва є діяльність відомого католицького духовного лідера Франциска Ассизського, який “приніс новий дух у проповідь; він чудово проповідував, був обдарований як поет і як актор, і обидва ці дарування породили в ньому те красномовство, яке виражається не лише в словах, а і в очах, в звучанні голосу, в рухах. Хоч би де він був, хоч би яким був час, хоч би якими були його слухачі, він був готовий до проповіді завжди. Він говорив з тисячею, як з одним другом, і з одним він говорив так само палко, як говорив з тисячами” [13, 146].

Відзначимо, що головною особливістю християнської проповіді є те, що духовний лідер покликаний проповідувати тільки теоретичні основи Біблії, адже згідно з основними християнськими догматами ніщо не може замінити Святе Письмо, тому що в ньому сила Божа: “Бо слово Боже живе і дійове, та гостріше від усякого меча двосічного: воно проникає до розділення душі і духу, суглобів і м’язів, і судить помисли і наміри сердечні” (Евр. 4:12). Від нього зароджується віра в спокутну жертву Христа. “Віра від слухання, а слухання від слова Божого” (Рим. 10:17).

Водночас, релігійний лідер не може використовувати проповідь як щось безособове, абстрактне, ця ідея має стати об’єктом його власної віри, і чим сильніше переконання, тим більшим є бажання його реалізації, тим сильнішим стає вплив на послідовників. Адже тільки вловивши ідею, яка робить величезний вплив на душі людей, і ставши її прихильником, лідер закладає основу для особистого впливу на віруючих. Таким чином, можемо твердити, що проповідництво виступає основним засобом комунікативної діяльності, і в цій якості формує позитивний імідж релігійного лідера, слугує згуртуванню релігійної спільноти навколо постаті лідера та сприяє практичній реалізації його духовної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія: книги Священного писання Старого та нового Завіту. – К., 2004.
2. *Августин Блаженний*. Исповедь. – М., 1991.
3. *Аверкий Таушев* (архиепископ). Руководство по гомилетике // <http://www.klikovo.ru/db/book>
4. *Брага Д.* Как подготовить библейскую проповедь. – СПб., 2000.
5. *Булгаков С.Н.* Православие. Очерки учения православной церкви. – Paris, [1964].
6. *Галок Д.* Ключи к лучшему проповедованию. – Харьков, 2007.
7. *Дуздаль Г.* Гомилетика апостола Павла. – Ровно, 1995.
8. *Йоан Золотоустий*. Про священство. – Л., 2001.
9. *Лебедев А.П.* Духовенство древней Вселенской церкви. – СПб., 1997.
10. *Марусяк М.* Пастирське богослов’я. – Чернівці, 2006.
11. *Назарко О.* Царське священство: проблеми життя і праці священника. – Рим, 1969.
12. *Пастырское призвание.* – К., 1997.
13. *Подвижники. Избранные жизнеописания и труды.* – Самара, 1994.
14. *Христианство: Энциклопедический словарь: В 3-х тт.* – М., 1995. – Т. 2.